

Medenî, 1956'da Cezayir Bağımsızlık Cephesi'nin temsilcisi olarak Kahire'ye gidinceye kadar burada kaldı. 1931'de Abdülhamîd İbn Bâdis başkanlığındaki Cezayirli Müslüman Âlimler Cemiyeti'nin kurulmasına öncülük etti ve Cezayir şehirlerini dolaşıp halkın bilinçlenmesine yönelik çalışmalar yaptı. II. Dünya Savaşı'nda Fransa ordusunda savaşa katılmayı reddedince Cezayir sömürge yönetimi tarafından kendisine çeşitli müeyyideler uygulandı. Bir taraftan Tunus'taki el-Hizbül-hüred-düstürî ile irtibatını sürdürdü, Cezayir siyasî hareketlerinde aktif rol oynadı. Fransız yönetimine karşı mücadele etti ve bu yüzden çeşitli tarihlerde kısa süreli hapis cezalarına çarptırıldı. 1953 yılında Cem'iyetü'l-ulemâ'nın idarî üyeliğine seçildi ve kurumun genel sekreterliğine getirildi. Çeşitli medrese, cami ve derneklerin kurulmasında aktif rol oynadı. Güçlü kalemi ve hitabetiyle Cezayir halkının uyanışına vesile oldu. Gazetecilik faaliyetlerine devam eden Medenî, *el-Beşâ'ir*'de haftalık yazılar yazdı. Nisan 1947'de el-Câmiatü'l-Arabiyye'nin kuruluşunun ikinci yılı münasebetiyle düzenlenen törende çok etkileyici bir konuşma yaptı. Cezayir devriminin ardından Medenî bir süre Kahire'de görevlendirildi. 1958'de kurulan ilk geçici hükümette Kültür bakanı, bağımsızlık sonrası Mısır büyükelçisi, ardından iki dönem Evkaf bakanı olarak çalıştı. 1966'dan sonra Irak, Türkiye ve İran'da büyükelçilik yaptı. 1968'de Mısır'da Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye'ye üye seçildi. 18 Ekim 1983 tarihinde başşehir Cezayir'de vefat etti.

Eserleri. 1. *Taḫvîmü'l-Manşûr*. Ahmed Tevfik'in ilim, edebiyat, siyaset, tarih ve coğrafyaya dair yazılarını ihtiva etmektedir (I-III, Tunus 1922-1925; IV-V, Cezayir 1926-1930). Eserin dağıtım ve satışı Fransız sömürge yönetimince yasaklanmışsa da posta yoluyla okuyuculara ulaştırılmış, bu arada Mağrib'de yayımlanan en iyi Arapça kitap ödülüne layık görülmüştür. 2. *Tûnis ve Cem'iyetü'l-ümem* (Tunus 1924). Fransız yönetiminin Tunus'tan çekilmesi ve Tunus'un bağımsız bir devlet olarak Milletler Cemiyeti üyeliğine kabul edilmesi gerektiğini savunan bir risâle olup yayımlandığında büyük yankı uyandırmıştır. 3. *Kartâcene fî erba'ati 'uşûr min 'aşri'l-ḥicâre ile'l-fethi'l-İslâmî* (Tunus 1927; Cezayir 1986). 4. *Kitâbü'l-Cezâ'ir* (Cezayir 1931, 1984). Eskiçağ'lardan 1930 yılına kadar Cezayir'in siyasal ve sosyokültürel tarihine dairdir. 5. *Muḥammed 'Oşmân Bâşâ*

Dâyi'l-Cezâ'ir 1766-1791 (Cezayir 1938). Osmanlı dönemi Cezayir tarihi için önemli bir eserdir. 6. *el-Müslimûn fî Cezîreti Şıkkulliyeye ve Cenûbi İtâliyâ* (Cezayir 1945, 1951, 1968). Sicilya'nın coğrafyası ve İslâm öncesi tarihi, önemli yerleşim birimleri, Sicilya'da İslâm hâkimiyeti, Ağlebîler, Fâtımîler ve Kelbîler dönemi, Norman hâkimiyeti, sosyokültürel ve ekonomik hayat eserin temel konularını oluşturur. 7. *Hanniba'î* (Cezayir 1950). Adını milâttan önce 247-183 yılları arasında yaşayan ve Romalılar'a karşı büyük zaferler kazanan Kartacalı general Hannibal'dan alan bir tiyatro eseridir. Birlik ve beraberlik içerisinde hürriyet ve vatan uğruna kahramanca mücadele ruhunun öneminin vurgulandığı eser Cezayir, Tunus ve Londra radyolarında yayımlanmış, Kuzey Afrika ülkelerinde büyük yankı uyandırmış, sömürge yönetimlerine karşı direniş ruhunu canlı tutmuştur. 8. *Hâzihî hiye'l-Cezâ'ir* (Kahire 1956). Eserde, Cezayir tarihi ve coğrafyası hakkında özet bilgilerden sonra Cezayir'de Fransız yönetimine karşı verilen mücadeleler anlatılmaktadır. 9. *Ḥarbü's-selâsi mi'e sene beyne'l-Cezâ'ir ve İsbânyâ 1492-1792* (Cezayir 1968, 1976, 2007). Cezayir ile İspanya arasında cereyan eden savaşları konu edinmektedir. Bu eserde de İspanya'nın Cezayir sahil şehirlerini işgali karşısında Osmanlı Devleti'nin Cezayir'i desteklemesi, Barbaros Hayreddin Paşa, Kılıç Ali Paşa gibi denizcilerin mücadeleleri neticesinde İspanya'nın Cezayir topraklarındaki emellerinin boşa çıkarıldığı vurgulanmaktadır. 10. *Ḥayâtü Kifâh (Müzekkirât)* (Cezayir 1973, 1977, 1982). Dört cilt olan eserin I. cildi müellifin hayatının Tunus'ta geçen dönemini içermekte ve Cezayir'e sürgün edildiği 1925 yılına kadar gelmektedir. Cezayir dönemine ayrılan diğer ciltlerden II. cilt 1925-1954, III. cilt Cezayir devrimine rastlayan 1954-1962 yıllarına, IV. cilt ise 1962'den sonraki yıllara ait olayları kapsamaktadır. Ahmed Tevfik el-Medenî ayrıca Nakîbüleşraf Ahmed Şerif ez-Zehhâr'ın *Müzekkirâtü'l-Ḥâc Ahmed eş-Şerif ez-Zehhâr* adlı eserini de neşretmiştir (Cezayir 1985).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Tevfik el-Medenî, *Ḥayâtü kifâh (Müzekkirât)*, Cezayir, ts. (eş-Şirketü'l-Vataniyye li'ne-neşr ve't-tevzi'), I-II, tür.yer.; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifin*, s. 263-290; M. Mehdî Allâm, *el-Mecma'iyün fi ḥamsine 'âmen*, Kahire 1406/1986, s. 36-37; M. Sâlih el-Câbirî, *el-Edebü'l-Cezâ'irî fî Tûnis*, Tunus 1991, I, 22, 26, 28, 67, 102, 127, 165; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Tekmilâtü Mu'cemi'l-mü'ellifin*, Beyrut 1418/1997, s. 32-33; İbrâhim b. Abdullah el-Hâzîmî, *Mevsû'atü*

a'lâmi'l-karnî'r-râbi' 'aşer ve'l-hâmis 'aşer el-hicrî fi'l-âlemi'l-Arabî ve'l-İslâmî, Riyad 1419, s. 282-284; Hilâl Nâcî, "Ahmed Tevfik el-Medenî (1899-1983)", *Mevsû'atü Beyti'l-ḥikme li-a'lâmi'l-Arab fi'l-karneyni'l-tâsi' 'aşer ve'l-ışrin*, Bağdad 1420/2000, I, 35-37; Ali Merrâd, *el-Ḥareketü'l-İslâhiyyetü'l-İslâmiyye fi'l-Cezâ'ir* (trc. Muhammed Yahyâten), Cezayir 2007, s. 137-139; J. McDougall, *History and Culture of Nationalism in Algeria*, Cambridge 2007, s. 22-27, 36, 47, 49, 57, 67, 73, 209, 226, 228-233, ayrıca bk. İndeks; Ahmed İsbâvî, *A'lâmü'l-İslâhi'l-İslâmî fi'l-Cezâ'ir*, Kahire 1433/2012, s. 603-604.

CASİM AVCI

MEDİNE VESİKASI

Medine'deki farklı dinî, siyasî ve etnik grupların katılımıyla hazırlanan, Hz. Peygamber'in devlet başkanlığında birlikte yaşamayı öngören siyasî-hukukî belge.

Medine'de yaşayan müslümanlar, yahudiler ve müşrik Araplar arasında hicretten kısa bir süre sonra Hz. Peygamber'in önderliğinde hazırlanan **Medine vesikası** orijinal metninde **kitab** ve **saḥife** adlarıyla, kaynaklarda ise **muvâdaa** (موادعة) ve **muâhede** gibi isimlerle anılır. Türkçe literatürde "Medine vesikası, Medine sözleşmesi, Medine anayasası" şeklinde adlandırılmaktadır. Vesika klasik kaynaklardan İbn Hişâm'ın *es-Sire'si* (II, 501-504), Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın *Kitâbü'l-Emvâl'i* (s. 193-196), İbn Seyyidünnâs'ın *'Uyûnü'l-eser'i* (I, 197-198) ve İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-nihâye'sinde* (III, 224-226) tam metin halinde günümüze ulaşmıştır. Ayrıca birçok kaynakta belgeye atıfta bulunmaktadır (meselâ bk. İbn İshak, s. 295; Vâkidî, I, 176; İbn Sa'd, II, 29; Taberî, II, 479; ayrıca bk. Muhammed Hamîdullah, *el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, s. 57-58). Bu sebeple vesikanın sıhhati konusunda şüphe yoktur. Metnin tenkitli neşri Muhammed Hamîdullah (*el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, s. 57-64) ve Michael Lecker (*The "Constitution of Medina" Muhammad's First Legal Document*, s. 5-31) tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkçe'ye, Urduca'ya ve çeşitli Batı dillerine çevrilmiştir (Muhammed Hamîdullah, *el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, s. 57).

Klasik kaynaklarda yer alan rivayetlerden vesikanın Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra ve Bedir Gazvesi'nden önce düzenlendiği anlaşılmaktadır (Vâkidî, I, 176; İbn Sa'd, II, 29; Taberî, II, 479). Bazı araştırmacılar ise metnin müslüman-

larla ilgili kısmının (1-23. maddeler) hicretten hemen sonra, yahudilerle ilgili kısmın (24-47. maddeler) Bedir Gazvesi'nin ardından kaleme alındığı görüşündedir (meselâ bk. Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 206, 210-213). Serjeant, Medine vesikasının çeşitli zamanlarda yazılmış sekiz ayrı belgenin birleştirilmesinden meydana geldiğini ileri sürmektedir (*JQ*, VIII/1-2 [1964], s. 9). Medine şehir devletini oluşturan toplulukları, bunların birbiriyile ve yabancılarla ilişkilerini, bu toplulukların idarî ve adlî yapılarını, fertlerin sahip olduğu din ve vicdan hürriyetini belirli esaslara bağlayan metin şekil bakımından bugünkü anayasalardan bir hayli farklı olmakla birlikte muhtevası itibariyle anayasa mahiyetindedir. Nitekim Batılı araştırmacılar da belgeyi "Medine anayasası" (The Constitution of Medina) olarak adlandırmaktadır. Muhammed Hamîdullah bu vesikanın tarihte tesbit edilebilen ilk yazılı anayasa olduğunu belirtmektedir (*İslâm Peygamberi*, I, 206; *DİA*, III, 153).

Medine vesikasının hangi şartlar altında hazırlandığının anlaşılabilmesi için şehirdeki dinî, siyasî ve sosyal durumun dikkate alınması gerekir. İslâm'dan önce Medine'de herhangi bir devlet yoktu. Şehirde Evs ve Hazrec kabilelerine mensup Araplar'la Benî Kaynakâ', Benî Nadîr ve Benî Kurayza yahudileri yaşamaktaydı. Evs ve Hazrec kabileleri zamanla yahudilere karşı üstünlük sağlayarak şehre hâkim olmuşlardı. Bu iki kabile arasında çıkan anlaşmazlıklarda bazı yahudiler Evs'in, bazıları da Hazrec'in yanında yer alıyordu. Meselâ hicretten beş yıl önce (m. 617) meydana gelen Buâs harbinde (Yevmü Buâs) Benî Kurayza ve Benî Nadîr yahudileri Evs'liler'le, Benî Kaynakâ' da Hazrec'liler'le ittifak kurmuş, savaş Evs kabilesinin galibiyetiyle sonuçlanmıştı. Öte yandan yahudi kabileleri arasında da zaman zaman anlaşmazlık ve çatışmalar meydana gelmekteydi. Siyasal alandaki durumun aksine yahudi kabileleri ekonomik alanda Araplar'dan daha üstündü ve ziraat, ticaret, demircilik, silâh yapımı, dokumacılık, kuyumculuk gibi meslekler onların elindeydi.

Hicretten önce Hz. Peygamber'in hac amacıyla Mekke'ye gelen Evs ve Hazrec kabileleri mensuplarıyla gerçekleştirdiği Akabe biatları sonucu İslâmiyet Medine'de yayılmaya başladı. Evs kabilesinin önde gelenlerinden Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Muâz ile Hazrec ileri gelenlerinden Sa'd b. Ubâde'nin İslâm'ı kabul etmeleri Medine'de İslâm'ın yayılmasında etkili oldu.

Özellikle İkinci Akabe Biatı'na katılan yetmiş beş kişiden on iki reisin seçilmesi ve bunların başına Hz. Peygamber tarafından Es'ad b. Zürrâre'nin getirilmesi ilerideki siyasî-idarî teşkilatlanmanın çekirdeğini teşkil etti. Öte yandan Hazrec kabilesi reisi Abdullah b. Übey b. Selûl, Medine toplumunun lideri olarak taç giyme hazırlıkları yaparken Hz. Peygamber'in hicretiyle bu girişim sonuçsuz kaldı. Hicretten hemen sonra Mescid-i Nebevî'nin inşa edilmesi ve ardından yerli müslümanlarla muhacirler arasında kardeşlik bağı (muâhât) kurulması ile müslümanlar arasında birlik sağlanmış oldu. Böylece Mekke'deki durumun aksine muhacirler Medine'de himaye gördü ve dinlerini rahat bir şekilde yaşama imkânına kavuştu. Ancak Mekke müşriklerinin Medineliler'e gönderdikleri mektuplarla onlardan muhacirleri iade etmelerini istemeleri, aksi takdirde Medine'ye saldırı düzenleyeceklerini bildirmeleri hem şehir hem de müslümanlar için muhtemel bir güvenlik probleminin söz konusu olabileceğini göstermekteydi. Bu sırada Medine nüfusunun 10.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bunların 6000'ini Araplar, 4000'ini yahudiler teşkil ediyordu. Medine'deki müslümanların sayısı 1500, müşrik Araplar'ın 4500, yahudilerin 4000 civarında idi. Ayrıca şehirde çok az sayıda hıristiyan yaşamaktaydı. Mekke'den gelmiş olan muhacirlerin toplam sayısı tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî, Medine'ye hicret eden Kureyşliler'le onların müttefik ve mevlâlarından büyük çoğunluğu erkek olmak üzere 226'sının adını tesbit etmiştir (*ŞM*, III [1959], s. 133-155). Bu durumda Hz. Peygamber'in sadece müslümanları değil bütün Medineliler'i kapsayan bir antlaşmaya ihtiyaç duyması tabii idi. Hz. Peygamber, Medine vesikası ile muhacir ve ensarın tam bir dayanışma içinde olmasını sağlamayı, onları hukukî güvence altına almayı, Kureyş müşrikleriyle Medine'deki müşrik ve yahudilerin müslümanlara karşı muhtemel iş birliğinin önüne geçmeyi ve dışarıdan Medine'ye gelebilecek bir saldırı karşısında şehirde yaşayanların birlikte hareketini temin etmeyi amaçlıyordu. Vesika Medine'de yaşayan dinî, siyasî ve etnik grupların iç işlerinde bağımsız, dış tehlikeler karşısında birlikte hareket etmelerini öngörmesi, şehirde siyasî birliği sağlaması, din ve vicdan hürriyetini, can, mal ve namus güvenliğini hukukî güvence altına alması gibi temel hükümleriyle taraflarca kabul edildi.

Medine şehir devletini bir konfederasyon halinde düzenleyen belgede şehirde yaşayan müslümanlar, Evs ve Hazrec kabilelerinden henüz müslüman olmayanlarla yahudiler bu konfederasyonu oluşturan federasyonlar görünümündedir. Belgede önce şehir devletini teşkil eden gruplar sayılmakta ve bunların siyasî bir bütün (ümme) oluşturdukları belirtilmektedir. Burada, Hz. Peygamber'in taraflar arasındaki anlaşmazlıklarda son yargı mercii ve ordu komutanı olarak kabul edilmesi onun devlet başkanı olduğunu, o sırada müslümanların sayısı toplam nüfusun yedide birini teşkil etmekle birlikte Medine toplumundaki yerinin güçlü kabul edildiğini göstermektedir (*DİA*, III, 153-154).

Batılı araştırmacıların dikkatini çeken ve birçok araştırmaya konu teşkil eden belgeyi şarkiyatçı Julius Wellhausen kırk yedi madde halinde düzenlemiş, daha sonraki araştırmacılar da genellikle bunu esas almıştır. Metnin elli iki madde halinde düzenlenebileceğini belirten Hamîdullah, Wellhausen gibi kırk yedi maddeyi kabul etmekle birlikte 12, 20, 25, 36 ve 45. maddeleri ikiye bende ayırmıştır (*İslâm Peygamberi*, I, 220-228; *el-Vesâ'îku's-siyâsiyye*, s. 57-62;). M. Lecker ise belgeyi altmış dört madde olarak tanzim etmekte (*The "Constitution of Medina" Muhammad's First Legal Document*, s. 7-9), Serjeant da sekiz ayrı parça ve toplam yetmiş madde halinde incelemektedir (*Bilgi ve Hikmet*, sy. 5 [1994], s. 75-87).

Medine vesikasının tam metni şöyledir: Bismillahirrahmânirrahîm. 1. Bu vesika, Peygamber Muhammed tarafından Kureyşli ve Yesribli müminler ve bunlara tâbi olanlarla sonradan onlara katılmış olanlar ve onlarla beraber cihad edenler için düzenlenmiştir. 2. Vesikayı imzalayanlar diğer insanlardan ayrı bir ümmet teşkil eder. 3. Kureyşli muhacirler kan diyetlerini ödemeye katılacaklar ve savaş esirlerinin fidyesini müminler arasındaki mâkul esaslara ve adalete göre ödeyeceklerdir. 4. Avfoğulları daha önce olduğu gibi kan diyetini ödemeye iştirak edecek ve müslümanların teşkil ettiği her zümre savaş esirlerinin fidyesini müminler arasında adalet prensibine göre verecektir. 5. Hâri-soğulları daha önce olduğu gibi kan diyetini ödeyecek ve her zümre savaş esirlerinin fidyesini müminler arasında adalet çerçevesinde verecektir. 6. Sâideoğulları, daha önceki yaptıkları gibi kan diyetini ödeyecek ve her zümre savaş esirlerinin fidyesini müminler arasındaki adalete gö-

re verecektir. **7.** Cüşemoğulları, evvelce uygulandığı gibi kan diyetini ödeyecek ve her zümre savaş esirlerinin fidyesini müminler arasındaki adalet prensibine göre verecektir. **8.** Neccâr oğulları eskisi gibi kan diyetini ödeyecek ve her zümre, savaş esirlerinin fidyesini müminler arasında uygulanan mâkul esaslara ve adalet prensibine göre verecektir. **9.** Benî Amr b. Avf, daha önce olduğu gibi kan diyetini ödeyecek ve her zümre savaş esirlerinin fidyesini müminler arasında kabul edilen esaslar ve adalet çerçevesinde verecektir. **10.** Nebîtoğulları daha önce yaptıkları gibi kan diyetini ödeyecek ve her zümre savaş esirlerinin fidyesini mâkul esaslar ve adalet çerçevesinde verecektir. **11.** Evsoğulları eskiden olduğu gibi kan diyetini ödeyecek ve her zümre savaş esirlerinin fidyesini mâkul esaslara ve adalete göre verecektir. **12a.** Müminler, kendi aralarında ağır malî sorumluluklar altında bulunan hiç kimseyi bu halde bırakmayacak, fidyesini veya kan diyeti gibi borçlarını mâkul esaslara göre ödeyecektir. **12b.** Hiçbir mümin diğer müminin mevlâsı ile ondan habersiz bir anlaşma yapamayacaktır. **13.** Takvâ sahibi müminler saldırganlara, haksız bir fiil tasarlayanlara ve cürüm işleyenlere, bir hakka tecavüz edenlere, müminler arasında karışıklık çıkarmak isteyen kimselere karşı olacak ve bunlardan biri kendilerinden bir kişinin evlâdı bile olsa hepsinin elleri onun aleyhine kalkacaktır. **14.** Hiçbir mümin kâfir için bir mümini öldüremez ve mümin aleyhine kâfire yardım edemez. **15.** Allah'ın zimmeti, himaye ve teminatı taktır, dolayısıyla müminlerden -yetki bakımından- en aşağı derecede olan birinin kabul ettiği himaye onların hepsini bağlar, zira müminler birbirinin kardeşidir. **16.** Yahudilerden bize tâbi olanlar, zulme uğramadan ve onların düşmanlarıyla yardımlaşmadan yardımımıza hak kazanacaktır. **17.** Müminler arasında geçerli olan barış taktır. Hiçbir mümin Allah yolunda girilen bir savaşta diğer müminleri hariç tutarak bir anlaşma imzalamaz; anlaşma ancak müminler arasında eşitlik ve adalet çerçevesinde yapılacaktır. **18.** Savaş katılan bütün askerî birlikler nöbetleşe görev yapacaktır. **19.** Müminler birbirinin Allah yolunda akan kanlarının intikamını birlikte alacaktır. **20a.** Takvâ sahibi müminler en iyi ve en doğru yol üzerinde bulunurlar. **20b.** Hiçbir müşrik bir Kureyşli'nin malını ve canını himayesi altına alamaz ve hiçbir müminin Kureyşliler'e müdahalesine engel olamaz. **21.** Bir kimsenin

bir müminin ölümüne yol açtığı kesin delillerle sabit olur ve maktulün velisi diyete razı olmazsa o kimse kısas hükümlerine tâbi olur; bu takdirde bütün müminler öldürene karşı tavır alır. Bunlara sadece bu hükmün uygulanması için hareket etmek helâl olur. **22.** Bu yazının içeriğini kabul eden, Allah'a ve âhîret gününe inanan bir müminin bir kâtile yardım etmesi ve ona sığınacak yer bulması helâl değildir; kâtile yardım eden veya sığınacak yer gösteren kimse kıyamet günü Allah'ın lânet ve gazabına uğrayacaktır ve artık kendisinden ne bir para ne de bir tâviz kabul edilecektir. **23.** Üzerinde ihtilâfa düşülen konular Allah'a ve resulü Muhammed'e arz edilecektir. **24.** Yahudiler müminler gibi savaş devam ettiği müddetçe savaş masraflarını kendileri karşılayacaktır. **25a.** Avfoğulları yahudileri müminlerle birlikte bir ümmet teşkil eder. Yahudilerin dinleri kendilerine, müminlerin dinleri de kendilerinedir. Buna mevlâları da dahildir. **25b.** Haksızlık yapan veya suç işleyen kimse yalnız kendine ve aile fertlerine zarar vermiş olacaktır. **26.** Benî Neccâr yahudileri Avfoğulları yahudileriyle aynı haklara sahiptir. **27.** Benî Hâris yahudileri Avfoğulları yahudileriyle aynı haklara sahip olacaktır. **28.** Benî Sâide yahudileri Avfoğulları yahudileriyle aynı haklara sahiptir. **29.** Benî Cüşem yahudileri Avfoğulları yahudileriyle aynı haklara sahip olacaktır. **30.** Benî Evs yahudileri Avfoğulları yahudileriyle aynı haklara sahiptir. **31.** Benî Sa'lebe yahudileri de Avfoğulları yahudileriyle aynı haklara sahiptir. Haksız bir fiil işleyen kimse sadece kendine ve aile fertlerine zarar vermiş olacaktır. **32.** Cefne kabilesi Sa'lebe'nin bir koludur, dolayısıyla onlar gibi mülâhaza edilecektir. **33.** Benî Şetîbe yahudileri de Avfoğulları yahudileriyle aynı haklara sahip olacaktır. Şüphesiz iyilik, günah ve kötülükten farklıdır. **34.** Sa'lebe'nin mevlâları bizzat Sa'lebîler gibi kabul edilecektir. **35.** Yahudilere sığınmış olan kimseler bizzat yahudiler gibi kabul edilecektir. **36a.** Yahudilerden hiçbir kimse Hz. Muhammed'in izni olmadan -müslümanlarla birlikte savaşa- katılmayacaktır. **36b.** Bir yaralamanın intikamını almak yasak edilmeyecektir. Bir adam öldüren kimse yalnız kendini ve aile bireylerini sorumluluk altına sokmuş olur. Bu sorumluluktan kaçmak haksızlıktır. Allah bu kurallara riayet edenlerle beraberdir. **37a.** -Medine'ye yönelik bir saldırı olması halinde- yahudiler ve müslümanlar kendi savaş masraflarını kendileri karşılayacak, bu

sahîfede gösterilen kimselere savaş açanlara karşı yardımlaşacaktır. Onların arasında kötülük değil iyi niyet ve samimiyet hâkim olacaktır. Bu vesikadaki bütün kurallara muhakkak riayet edilecektir. **37b.** Hiçbir kimse müttefiklerine karşı suç işleyemez; mazluma muhakkak yardım edilecektir. **38.** Yahudiler müslümanların yanında savaştıkları müddetçe harcamalara katılacaklardır. **39.** Yesrib vadisi bu sahîfede adı geçenler için mukaddes bir yerdir. **40.** Himaye altındaki mukaddes bizzat himaye eden gibidir; ne zulmedilir ne de kendisi zulüm işleyebilir. **41.** Himaye hakkına sahip kimselerin izni olmadıkça kimseye himaye hakkı verilemez. **42.** Bu yazıda adı geçen kimseler arasında meydana gelmesinden endişe edilen anlaşmazlık ve öldürme vak'alarının Allah'a ve resulü Muhammed'e arz edilmesi gerekir. Allah bu sahîfede en iyi riayet edenlerle beraberdir. **43.** Kureyşliler ve onlara yardım edecek olanlar himaye altına alınmayacaktır. **44.** Bu vesikada zikredilen kişiler Yesrib'e saldıracak olanlara karşı yardımlaşacaktır. **45a.** Eğer yahudiler, müslümanlar tarafından barış antlaşması yapmaya veya barış antlaşmasına katılmaya davet olunursa bunu kabul edip anlaşmaya iştirak edeceklerdir. Eğer yahudiler müslümanlara aynı şeyleri teklif edecek olursa müminler de aynı sorumlulukları yerine getireceklerdir. Din uğruna yapılacak savaşlar bu hükümlere tâbi değildir. **45b.** Medine'deki her zümre şehrin savunmasında kendine ait bölgeden sorumludur. **46.** Bu sahîfede adı geçenler için konulan şartlar hem Evs yahudilerine hem de onların mevlâlarına sahîfede adı geçen kimseler tarafından tâvîzsiz bir şekilde uygulanır. Kurallara mutlaka uyulacak ve asla aykırı hareket edilmeyecektir. Haksız kazanç sağlayanlar sadece kendilerine zarar vermiş olurlar. Allah bu sahîfede gösterilen maddelere en doğru ve en mükemmel şekilde riayet edenlerle beraberdir. **47.** Bu vesika haksız bir icraatta bulunan veya suç işleyenlere ayrıcalık sağlamaz yahut cezalandırılmasına engel olmaz. Savaş için yola çıkanlar da Medine'de kalanlar da emniyet içinde olacaktır; haksız bir fiil ve suç işlenmesi hali müstesnadır. İyilik yapanlar ve sorumluluğunun bilincinde olanlar Allah ve resulünün himayesi altındadır (İbn Hişâm, II, 501-504; Hamîdullah, *İslâm Anayasası Hukuku*, s. 96-102).

Medine vesikasının hükümleri, hicretin 2. yılında (624) tek taraflı olarak ilk defa Benî Kaynukâ' yahudilerince bozulmuştur.

Bazı yahudiler, Benî Kaynukâ' çarşısında alışveriş yapan müslüman bir kadını rahatsız etmiş, bu durum, birkaç kişinin ölümüyle neticelenen müslüman-yahudi çatışmasına sebebiyet vermiştir. Anlaşmayı bozan ve kalelerinde savaş düzeni alan Benî Kaynukâ' kuşatma sonunda Hz. Peygamber'in hükmüne rıza gösterip teslim olmuş, 700 savaşıya önce idam cezası verilmiş, daha sonra affedilip alacaklarını tahsil etmelerine ve şehirden çıkıp gitmelerine izin verilmiştir. Anlaşmayı bozan ikinci yahudi kabilesi Benî Nadir olmuştur. Hz. Peygamber bir gün, müslümanlarla yahudilerin beraber ödemeleri gereken bir diyet parasını almak için Nadîroğulları'na gitmiş, bu esnada Nadîroğulları, Peygamber'i öldürmeye teşebbüs etmiştir. Uhud Gazvesi'nden altı ay sonra cereyan eden bu olay üzerine Hz. Peygamber, Nadîroğulları'nı on beş-yirmi gün muhasara altına almış, teslim olan Nadîroğulları Medine'den çıkarılmış ve Hayber'e sürgün edilmiştir (4/625). Son olarak Hendek Gazvesi'nde (5/627) Mekkeli müşriklere destek verme teşebbüsünde bulunan Benî Kurayza da vesikayı ihlâl etmiştir. Bunlar da Sa'd b. Muâz'ın verdiği hüküm doğrultusunda cezalandırılmıştır. Medine vesikası hakkında iki yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (Mustafa Özkan, *Medine Vesikası*, 2002, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Nagihan Kocadağ, *Hız. Peygamber Döneminde İslam ve Diğerleri Medine Vesikası'nın Sosyolojik Analizi*, 2007, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 271; Müslim, "İtq", 17; İbn İshak, *es-Sire*, s. 295; Vâkıdî, *el-Megâzî*, I, 176; İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 501-504; Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl* (nşr. M. Halil Herrâs), Kahire 1401/1981, s. 193-197; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 29, 57-58, 74-77; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 271-274; Belâzürî, *Ensâb*, I, 286, 308; Ya'kûbî, *Târîḥ*, II, 27; Taberî, *Târîḥ* (Ebû'l-Fazl), II, 479; Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî, *Cüz'ün fihî zikrû'l-muhâcirîn min Kureyş ve hulefâ'ihim ve mevâlihîm hâşşaten* (nşr. Albert Dietrich, *ŞM*, III [1959] içinde), s. 133-155; İbn Seyyidunnâs, *Uyûnû'l-eşer*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 197-198; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 224-226; L. Caetani, *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924, III, 117-157; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. 2 vd.; Salih Tuğ, *İslâm Ülkelerinde Anayasa Hareketleri*, İstanbul 1969, s. 29-47; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 204-228; a.mlf., *el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, Beyrut 1403/1983, s. 57-64; a.mlf., *İslâm Hukuku Etüdleri* (trc. Kemal Kuşçu v.dğr.), İstanbul 1984, s. 34; a.mlf., *İslâm Anayasa Hukuku* (ed. Vecdi Akyüz), İstanbul 1995, s. 96-102; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1986, I, 68-73; Ahmet Akgündüz, *Eski Anayasa Hukukumuz ve İslâm Anayasası*, İsb-

tanbul 1989, s. 32; W. Montgomery Watt, *Peygamber ve Devlet Adamı Hz. Muhammed* (trc. Ünal Çağlar), İstanbul 2001, s. 106; M. Lecker, *The "Constitution of Medina" Muhammad's First Legal Document*, Princeton 2004; Ahmet Yaman, "Tarihi ve Hukukî Yönüyle Medine Sözleşmesi / Vesikası", *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: İslâmcılık* (haz. Yasin Aktay), İstanbul 2004, s. 514-516; R. B. Serjeant, "The 'Constitution of Medina'", *IQ*, VIII/1-2 (1964), s. 3-16; a.mlf., "Sözde Medine Anayasasında Yer Alan Vesikaların Tahlil ve Tercümesi" (trc. Murat Çiftkaya), *Bilgi ve Hikmet*, sy. 5, İstanbul 1994, s. 68-90; M. Gil, "The Constitution of Medina: A Reconsideration", *IOS*, IV (1974), s. 44-46; A. Goto, "The Constitution of Medina", *Orient*, XVIII, Tokyo 1982, s. 1-17; Mustafa Kelebek, "İslam Hukuk Felsefesi Açısından Medine Vesikası", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4, Sivas 2000, s. 334-352; Ahmet Güneş, "Medine Vesikasının İslam Hukuku Açısından Kaynak Değeri", *EKEV Akademi Dergisi*, XII/34, Erzurum 2008, s. 211-222; Mehmet Erdem, "Medine Vesikası'nın Maddelendirme Şekli ve Türkçe Çeviriler Üzerine Bazı Mülahazalar", *The Journal of Academic Social Science Studies*, V/8, Strasbourg 2012, s. 525-542; M. Âkif Aydın, "Anayasa", *DA*, III, 153-154.

MUSTAFA ÖZKAN

MEHÂSİN ve MESÂVÎ

(المحاسن والمساوئ)

Bir konunun iyi ve kötü yanları ile bu hususta yazılan edebî ve ahlâkî eserlere verilen ad.

Sözlükte "güzel olmak, güzellik" anlamına gelen **hüsn** ile "çirkin olmak, çirkinlik" anlamındaki **sû** kelimelerinin çoğul kalıplarının birlikte kullanılmasından meydana gelen **mehâsîn** ve **mesâvî** ifadesi edep ve ahlâk literatüründe bir duygu, davranış veya durumun iyi ve kötü yanları ile bu konuyu ele alan eserler için kullanılır. Kur'an-ı Kerim'de hüsn ve sû köklerinden türetilen fiil ve isim kalıbında birçok kelime yer almakla birlikte mehâsîn ve mesâvî kullanımına rastlanmaz. Râgıb el-İsfahânî, genel olarak âyetlerde geçen hüsn kelimesinin akılla şeriat açısından ahlâkî ve estetik değeri olan şeyleri, sû kelimesinin ise bunun ziddi olan ve insanlar arasında hoş karşılanmayan, âhirette de kazanç sağlamayan fiilleri nitelediğini belirtir (*el-Müfredât*, "hšn", "sv'e" md.leri). İbnü'l-Cevzî, Kur'an'da güzel olan ya da iyiliği kötülüğünden fazla bulunan şeylere "hasene", bunların karşıtlarına da "seyyie" denildiğini ve bu iki tabirin genelde "tevhid-şirk, zafer-hezimet, bolluk-kıtlık, âfiyet-belâ, iyi söz-kötü söz, iyi iş-kötü iş" şeklinde altı mânada kullanıldığını kaydeder (*Nühzetü'l-a'yün*, s. 259-260). Hadislerde daha çok huy ve davranış güzelliğine

işaret eder biçimde mehâsîn ve bunun yanında mesâvî kelimeleri yer almaktadır (Buhârî, "Zekât", 13, "Rikâk", 38; Ebû Dâvûd, "Edeb", 53; Tirmizî, "Cenâ'iz", 34). Nitekim Hz. Peygamber ölenin arkasından hayatta iken yaptığı güzel işlerden bahsedilmesini, kötü fiillerinden ise söz edilmemesini öğütlediği hadisinde bu kelimeler geçmektedir (Müslim, "Mesâcid", 57; ayrıca bk. HASENE; SEYYİE).

Bir konuyu iyi ve kötü yönleriyle ele alan edebî ve ahlâkî yazım geleneğine İslâm öncesinde özellikle eski İran'da rastlandığı ve müslümanların bu literatürden yararlandığı belirtilir. Zira iyilik ve kötülük kavramları, İran coğrafyasının kadim kültürlerinden olan Zerdüştlük'in temel konusudur, Arap edebiyatı da bu literatürden faydalanmıştır. Daha sonra Mu'tezile kelâmcıları, İslâm akidesini savunmak amacıyla yaptıkları fikrî tartışmalarda mutlak hakikati izâfî olandan ayırmak için diyalektik metodu kullanırken Grek filozoflarından ve özellikle sofistlerden etkilenmiştir (*EP* [İng.], V, 1223). Münazaralarında diyalektik yöntemi kullanan ve bu doğrultuda eserler yazan ilk müslüman âlim Câhiz'dir. Câhiz, yabancı unsurların da etkisiyle ulûhiyyet hususunda düalist ve determinist kesimlere cevap vermek için varlıkların çift yönlü karakter özelliğine yer vermiştir. Konuyu Allah'ın iyi ve âdil olduğu tezi üzerine temellendiren Câhiz dünyada iyilik ve kötülüğün izâfî olduğunu, bunların insan için en uygun ortamı oluşturmak amacıyla birlikte yaratıldığını düşünür; maymun, domuz, hadım edilmiş kişi, ateş vb. örnekler üzerinden meseleyi edebî ve ahlâkî bir şekilde ele alır (*Kitâbü'l-Hayevân*, I, 106-107; IV, 35-36; V, 5; değerlendirme için bk. *EP* [İng.], V, 1225). Böylece Câhiz varlıkların, özünde Allah'ın fiili olmaları bakımından iyi olduklarını vurgulayarak Seneviyye'nin her şeyin değerinin göreceli olduğu tezini reddeder; mensubu bulunduğu Mu'tezile mezhebinin adalet ve tevhid ilkelerini destekleyen açıklamalar yapar (*Kitâbü'l-Hayevân*, I, 204-207; *EP* [İng.], V, 1224-1225). Câhiz, *Kitâbü'l-Hayevân*'da dolayısıyla yer verdiği bu yöntemi etkili biçimde *el-Mehâsîn ve'l-ezdâd* adlı eserinde ele alır. Burada diline hâkim olma, sır saklama, istişare, teşekkür, doğruluk, af, sabır, sevgi, dostluk, arkadaşlık, iyimserlik, vefa, cömertlik, yiğitlik, vatan sevgisi, Allah'a güven, nasihat, zühd gibi ahlâkî faziletleri ve bunların zıtlarını inceler. Çift yönlü tabiatın varlığına dikkat çekmek için kö-